

"Kakono gleda čovjek pjevača, što umije ljupke
Ljudima pjevati pjesme naučiv od bogova vječnih,
I ljudi slušat ga žele bez prestanka kada im pjeva,
Tako je mene on opčinjava u kolibi sjedeć."

(Homer, Odiseja 17, st.518-521,
prev. Maretić-Ivšić)

Koliko se neraskidivo zapadna civilizacija povezala s Homerom i njegovim svijetom u onom trenutku kada su Grci počeli svoju djecu odgajati na glasovitim epovima, toliko će to jedinstveno opredjeljenje kasnije, sve do današnjih dana, stvarati nove i nove pobude i poticaje za proučavanje i poniranje u taj svijet, naoko toliko jasan i naivan, a u stvari možda najveću i najprivlačniju zagonetku evropske kulture.

Jedan od takvih pokušaja vraćanja duga Homeru i njegovoj poeziji, a nikako na samom grčkom tlu, jest i višeslojni rad Međunarodnog društva za homerološke studije u Ateni (International Society for Homeric Studies).

Bilo je uistinu više nego uzbudljivo za novopečenog filologa provesti desetak dana u Grčkoj i na njenim otocima, i to u društvu sa stručnjacima kao što su prof. Hugh Lloyd-Jones, šef katedre za grčku književnost u Oxfordu, ili prof. François Chamoux, arheolog i grecist sa Sorbonne. Nezavidna politička situacija koju smo zatekli pri dolasku u zemlju, inače punu života i južnjačke vedrine, a tada tolika čudno mirnu, turobnu i tužnu, pogotovo u Ateni, ipak nije mogla pomutiti doživljaje jedinstvene kao što je bio posjet mističnu Amfijarejevu svetištu uz izvanredno informativan i istovremeno poetsko nadahnjujući komentar prof. Chamouxa. Taj bogat lokalitet s krasno sačuvanim kazalištem, smješten u unutrašnjosti nedaleko od Maratona, upravo zbog svog malo zabačenog položaja uspio je sačuvati iskonsku helensku atmosferu, prepunu mira, bez masovne najeзде turista, i ljepotu što je pruža jedinstveni sklad arhitekture i pejzaža. Ne manje, na drugačiji način, zanimljivo je bilo gledati, doduše ponešto scenski moderniziranu, ali ipak s nekim originalnim idejama izvedenu predstavu Euripidova "Hipolita", pod vedrim atenskim nebom, u kazalištu Heroda Atika.

Društvo i način njegova rada

Već je postala tradicija da se u okviru Društva svake godine organizira trodnevni znanstveno-istraživački i kulturno-informativni program u tri dijela, nazvan OMHPA. Taj program sastoji se od znanstvenog seminara, te simpozija i periplusa (kružnog putovanja po otocima), koji obuhvaćaju obilazak lokaliteta na kopnu i otocima, značaj-

nih za razumijevanje Homerovih epova. Ovaj drugi dio popraćen je stručnim komentarima i objašnjenjima sudionika seminara.

Zanimljivo je da uz ugledne grčiste Društvo okuplja i arheologe, povjesničare umjetnosti, sociologe i stručnjake drugih profila, koji svi zajedno mogu pridonijeti dubljem i kompleksnijem razumijevanju homerološke problematike u cjelini.

Predviđeno i ostvareno

U plan ovogodišnjih Homeria bilo je uključeno sljedeće:

- 1) 21.7. - 28.7. seminar na otoku Hiju;
- 2) 29.7. - 2.8. periplus;
- 3) 3.8. - 10.8. simpozij s obilaskom lokaliteta na Peloponezu.

Zbog već spomenute političke situacije taj se program u velikoj mjeri razlikovao od ostvarenog. Sve je naime bilo znatno skraćeno, pa ni seminar nije trajao sedmicu dana, niti se održavao na otoku Hiju, nego samo dva dana, i to u Ateni. Ukupno bilo je održano svega pet predavanja od dvadeset planiranih.

Budući da nije bilo moguće doći do otoka smještenih u blizini turske granice, i u okviru periplusa bilo je određeni izmjena, tako da nismo imali prilike posjetiti neka značajna mjesta kao Hij ili Smirnu.

Tera - jednako značajna kao i otkrića na Kreti?

Ono što je u okviru periplusa bilo najuzbudljivije i najvažnije, svakako je bio posjet otoku Santorini, antičkoj Teri. Iskapanja na ovom otoku vršio je prof. Spiridon Marinatos, ali ga prilikom obilaska nažalost nismo zatekli, jer je baš toga jutra oputovao u Atenu. Nismo tada ni slutili da nam je to bila zadnja prilika da se sretnemo sa znamenitim arheologom. Mjesec dana nakon toga saznali smo da je prof. Marinatos prilikom iskapanja nesretnim slučajem poginuo.

Prof. Chamoux slaže se s Marinatosovim mišljenjem da je otkriće minojskog naselja na Teri ne manje značajno od Evansova otkrića palače u Knosu.

Prilikom eksplozije vulkana polovicom drugog milenija otok Tera raspao se na tri dijela. Prof. Marinatos iznio je teoriju da je golemi morski val, nastao prilikom eksplozije, uništio civilizaciju starijih palača na sjevernoj obali Krete. Snaga udara vode, kako je proračunato, bila je mnogo veća od one koja je nastala prilikom eksplozije vulkana Krakatau u Polineziji, kad se morski val osjetio čak na zapadnoj obali Amerike.

Uz brojnu грнčariju pronadjene su ovdje i prekrasne freske, prenesene u Atenu, u Nacionalni muzej.

Seminar u Ateni

Profesor Hugh Lloyd-Jones, predsjednik Međunarodnog homerskog savjeta i potpredsjednik Društva, održao je izvanredno zanimljivo i unatoč golemoj erudiciji veoma pristupačno predavanje o povijesti i značenju delfijskog proročišta ("The Delphic Oracle").

Po mojem mišljenju najdinamičnije i najbolje, upravo pravi znanstveno-istraživački poduhvat, bilo je predavanje profesora Chamouxa o znamenitoj Homerovoj glavi s Hijsa.

Tu glavu, koja prikazuje starca, vjerojatno pjesnika ili filozofa, pronašao je na Hijsu, u malom zaljevu kod mjesta Kofine, 1952. J.A. Anderson i publicirao u biltenu Engleske arheološke škole u Ateni, br. 59, iz god. 1954, str. 158. te iznio pretpostavku da se radi o Homerovu portretu. Nadjena je u jednoj jami s razbijenom grnčarijom, u kojoj su uočena tri sloja - donji 335-300. pr. n. e., srednji 300-275. pr. n. e. i gornji 275-200. pr. n. e. Glava je nadjena u gornjem sloju koji je kasnije Thompson datirao u drugu polovicu 3. st. pr. n. e.

Otada se o tome vodi rasprava među arheolozima.

Glave za koje se pretpostavlja da prikazuju Homera dijele se obično u četiri tipa:

- 1) tip Epimenid, sačuvan u sedam primjeraka;
- 2) modenski tip, u dva primjerka;
- 3) tip Apolonija iz Tijane, u trinaest primjeraka;
- 4) helenistički tip, u dvadeset i dva primjerka.

Uz ove osnovne tipove postoje još brojni i raznovrsni prikazi Homera na novcu i u drugom materijalu.

Medjutim za malu glavu s Hijsa (dužine svega oko 10 cm) dosad još nitko nije definitivno dokazao da se radi uistinu o Homerovoj glavi. No prof. Chamoux uočio je da se na prikazu Medejine djece s pedagogom, s Medejina sarkofaga koji se čuva u Baselu, radi o školi označenoj na uobičajeni način, tj. na prometopidionu nalazi se malena Homerova glava, identična s glavom nadjenom na Hijsu. Iz toga Chamoux opširno i logično izvodi zaključak da glava nadjena na Hijsu sigurno predstavlja Homera.

Prilikom osnutka homerskog društva ta je glava bila uzeta kao njegov amblem.

Prof. Will. Nethercut iz Sjedinjenih Američkih Država bio je učenik poznatog istraživača Homera i naše usmene epike, A.B. Lorda, pa se njegovo predavanje ("Time in Homer") kretalo u okvirima tzv. teorije usmene poezije Parryja i Lorda. Nethercut naginje "revizionističkom" tumačenju te teorije koje više akcentuira kreativnu originalnost usmenog pjesnika (Homera) nego tehnički aspekt "usmenog pravljenja stihova" (oral verse-making) kojim su se Parry i Lord prvenstveno bavili.

Iz istog područja bilo je i predavanje dra Zdeslava Dukata (The Theoretical and Comparative Aspect of Homeric Studies in this Century). Ono je ukazalo na neke mogućnosti što ga poredbeno proučavanje Homera i usmene epike drugih naroda, a osobito naše, otvara homerologiji. Takva proučavanja značajna su i književno-teoretski, jer u njima prvi put dobivamo zdrave osnove za konstituiranje jedne objektivne znanosti o književnosti.

Gđica Antoinette Chamoux, demograf i grecist s École pratique des hautes études u Parizu, na zanimljiv je način obradila obiteljske odnose Homerova društva s posebnim obzirom na položaj žene, podređenost koje je tumačila kao posljedicu različita načina odgoja dječaka i djevojčica, a obilje primjera za takvu svoju tezu pronalazi u Homerovu tekstu.

Pa završetku seminara neki od sudionika ljubezno su se odazvali molbi da odgovore na nekoliko pitanja u vezi s radom Društva. Razgovor je vođen na francuskom.

Prof. Hugh Lloyd Jones, predsjednik Medjunarodnog homerološkog savjeta:

Pitanje: Gosp. profesore, koja je uloga Savjeta za homerološke studije čiji ste vi predsjednik?

Odgovor: Medjunarodno društvo za homerološke studije organizacija je kojoj je svrha da okuplja kako stručnjake tako i zainteresirane amatere radi međusobnog povezivanja i unapređivanja suradnje, te radi boljeg upoznavanja grčke civilizacije najstarijeg doba. Sastajemo se svake godine u ljetu na grčkom tlu da bismo održali seminare, predavanja i diskusije i da bismo posjetili spomenike antičke Grčke. Seminari se održavaju prije podne, dok su poslijepodneva rezervirana za međusobno upoznavanje, zajedničke izlete na lokalitete značajne za razumijevanje Homera, te za odmor.

Ove godine seminar je trebao biti održan na Hiju, ali na žalost zbog političkih razloga to nije bilo moguće ostvariti.

Savjet za homerološke studije stručni je organ koji se bavi organizacijom znanstveno istraživačkih aktivnosti Društva, koordinacijom rada odbora i predstavništava u raznim zemljama svijeta, nadalje angažiranjem istaknutih stručnjaka za suradnju u Društvu i povezivanjem sa sličnim ustanovama u svijetu.

Pitanje: Kako ocjenjujete upravo završeni ovogodišnji seminar?

Odgovor: Kako sam već rekao, ovogodišnji seminar zbog vanjskih činitelja nije mogao biti održan onako kako smo to zamislili. Znatan dio prijavljenih predavača i sudionika nije mogao doći; među njima su istaknuti stručnjaci kao Merkelbach, Garrison, Herter, Havelock, Mylonas, što je nesumnjivo velika šteta. No zahvaljujući velikom zalaganju organizatora, a osobito našeg agilnog predsjednika gosp. Mamo-

unasa, kontinuitet održavanja seminara nije prekinut. Rekao bih da je seminar i u ovako skraćenom obliku potpuno uspio, a želio bih osobito istaći izuzetno visok stručni nivo ovogodišnjih referata po čemu je ovaj seminar nadmašio dosadašnje. Osim toga za nedolazak nekih uglednih stručnjaka, naših poznanika s ranijih seminara, obeštećeni smo obilno upoznavanjem nekih mlađjih grecista, koji su ove godine sudjelovali prvi, ali nadam se ne i zadnji put i svojim su referatima iznad očekivanja pridonijeli uspjehu seminara. Osobito mi je drago da su ove godine sudjelovali i kolege iz Jugoslavije, jer u tome vidimo početak plodne suradnje i s homerolozima vaše zemlje. To bi bilo korisno ne samo za rad Društva nego i za razvitak klasične filologije u Jugoslaviji. Kao član časništva Međunarodne federacije za klasične studije (FIEC) koristim ovu priliku da preko vas pozovem kolege filologe i arheologe iz Jugoslavije da poduzmu korake radi organiziranja nacionalnog udruženja klasičnih filologa, a ukoliko takvo udruženje već postoji, da zatraže učlanjenje u Međunarodnu federaciju. U tom slučaju mogli bismo održavati intenzivnije kontakte i suradnju, što bi bilo na obostranu korist.

E. Mamounas, predsjednik i osnivač Društva

Pitanje: Gospodine predsjedniče, molim vas da nam izložite ciljeve Međunarodnog društva za homerske studije.

Odgovor: Ciljevi ovog Društva jesu prvenstveno produbljeni studij Homerovih djela sa znanstvenog i kulturnog gledišta, a zatim kao međunarodni pokret mi težimo suradnji među obrazovanim ljudima koji cijene i zanimaju se za Homera radi unapređenja opće kulture i međuljudske suradnje.

Pitanje: Budite ljubezni pa nam spomenite nekoliko važnijih datuma iz povijesti Društva.

Odgovor: Ideja stvaranja međunarodnog homerskog pokreta rodila se 1960, za vrijeme jedne posjete Homerovu kamenu, drevnom spomeniku, koji se nalazio na otoku Hiju. 1966. na Hiju je osnovano grčko Udruženje za homerološke studije, kojemu je neprekidno bio cilj osnivanje međunarodnog društva; a ono je bilo osnovano 1969. Akt o osnivanju potpisali su ugledni homerolozi iz raznih zemalja na Homerovu kamenu. 1970. održan je, kako ga mi zovemo, "homerski ahejski periplus" brodom koji je oplovio otoke grčkog arhipelaga. 1971. na otoku Hiju je održan prvi Međunarodni homerološki kongres. Tako su nastala OMHPJA koja se ponavljaju svake godine i obuhvaćaju međunarodne homerološke seminare, međunarodni homerološki simpozij, koji se sastoji od obilazaka grčkih arheoloških spomenika na kopnu, i periplusa mjesta povezanih s Homerovim epovima.

Pitanje: Kakvi su planovi i projekti Društva za budućnost?

Odgovor: Prije svega, cilj nam je da organiziramo kontakte ili predstavnštva u raznim zemljama svijeta. Ove godine u mjesecu svibnju tokijska televizija emitirala je film koji prikazuje dio OMHPA. Krajem godine organizirat ćemo nešto što bismo mogli nazvati Regionalna zimska OMHPA, koja će nas odvesti u dio Grčke i u Egipat, gdje se danas nalazi grad Luxor, a gdje je nekoć bio grad što ga Homer u "Odiseji" naziva "Tebom sa sto vrata". Iduće godine organizirat ćemo OMHPA'75, i to na opći zahtjev prema programu koji ove godine nije mogao biti ostvaren. Osim toga, pripremamo izdavanje zbornika koji će sadržavati predavanja i saopćenja stručnjaka, sudionika seminara. Nadamo se da ćemo organizirati i jednu knjižnicu homerološke literature, koja zasad veoma nedostaje. Također u planu nam je organizirati jednu homerološku zakladu i kraj Homerova kamena sagraditi homerološki centar, koji ćemo nazvati OMHPION. Proučavanje Homera traje već dvadeset pet stoljeća. Ovogodišnja OMHPA tek su deseta po redu. Možete, dakle, sebi predočiti velike zadatke koji su pred nama i našim suradnicima od kojih treba osobito naglasiti izuzetni doprinos akademika i profesora iz Oxforda, Hugh Lloyd-Jonesa, predsjednika Medj. homerskog savjeta, i francuskog arheologa i helenista, profesora sa Sorbonne François Chamoux, potpredsjednika Savjeta, s kojima sačinjavamo centralni izvršni odbor Savjeta. Uz to treba naglasiti i doprinos naših odbora u Grčkoj i inozemstvu koji nam uvijek pripravno pružaju svoju pomoć, svjesni značenja što ga Društvo ima za širenje kulture.

Prof. François Chamoux, potpredsjednik Savjeta

Pitanje: Gosp. profesore, kao stručnjak za arheologiju i za homersku književnost, što mislite o vezama između velikih epova i ostataka materijalne kulture otkrivenih nedavno u Grčkoj, osobito na otocima?

Odgovor: Ja sam iznio svoje mišljenje o tome u drugom poglavlju svoje "Grčke civilizacije" (Époque homérique). Mislim da je civilizacija koju je Homer opisao civilizacija razdoblja u kojem je on živio, tj. 8. st. pr.n.e. I ne vjerujem da postoje šire veze između Homera i mikenske civilizacije koja je mnogo starija. Homer je svjedok svoga vremena a ne svjedok prošlosti.

Pitanje: Čini mi se da su nam neka predavanja održana na ovogodišnjem seminaru pokazala da homerološka problematika ima i druge aspekte uz literarni: arheološki, demografski, sociološki, komparatistički itd. Što Vi o tome mislite?

Odgovor: Mislim da je istina da nas razvoj istraživanja navodi na to da Homerove epove počnemo promatrati s novog gledišta. Nužno je obnoviti proučavanje tih tekstova smještajući ih u njihove povijesne okvire i pokazujući u čemu su oni odraz jedne epohe, razdoblja 8. st., a to

je period geometrijskog umjetničkog izraza. Primjenjujući na te tekstove nove metode arheologije, demografije itd. moguće je u njima naći svjedočanstva o tom vremenu i o mentalitetu homerskog društva, što je dosad bilo zanemarivano; npr. iskapanja nekropola u Salaminu na Cipru pokazala su da pogrebni obredi opisani u 23. pjevanju Ilijade odgovaraju običajima tog vremena. Drugi primjer: prikazi bitaka na antičkim geometrijskim vazama slažu se s opisima bitaka koje nalazimo u Ilijadi.

Što se demografije tiče, istraživanja moje kćeri (gdjice Chamoux) omogućila su nam da analiziramo obiteljske odnose u Prijamovoj i Odissejevoj obitelji te su pokazala da te obitelji odgovaraju jednom stvarnom društvenom stanju a ne jednom izmišljenom društvu.

Andjelka Dukat